

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์การสหประชาชาติได้ประกาศในปี พ.ศ. 2518 เป็นปีสตรีระหว่างประเทศ ทั้งนี้เป็นผลมาจากความพยายามที่สตรีทั่วโลก ได้เรียกร้องเพื่อความเสมอภาค เท่าเทียมบุรุษ มาตลอดเวลา วัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการจัดตั้งปีสตรีระหว่างประเทศ คือ เพื่อที่จะได้ให้สตรีได้เข้าร่วมมีบทบาทในการพัฒนากิจการคนต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะแต่เดิมโดยทั่วไป หน้าที่และบทบาทของสตรีได้ถูกจำกัดไว้เป็นเพียงมารดา ภรรยา และแรงงานในบ้านเท่านั้น สตรีแทบจะมิได้มีบทบาทในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม เท่าเทียมบุรุษเลย

ในปัจจุบันภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ระบบสังคมก็เปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรม เป็นสังคมอุตสาหกรรม ในหลายประเทศรอบครัวเคยเป็นศูนย์รวมของระบบเศรษฐกิจ หรือหน่วยผลิตและหน่วยบริโภคที่สำคัญ แต่ในปัจจุบันความสำคัญดังกล่าวได้ลดน้อยลง เพราะเกิดองค์การต่าง ๆ ขึ้นมากมาย ทำหน้าที่ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมแทนครอบครัวหลายท่าน สตรีต้องออกทำงานมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะงานนอกบ้าน เนื่องจากระดับการครองชีพที่สูงขึ้น เช่น ในสหรัฐอเมริกา แนวโน้มการทำงานเชิงเศรษฐกิจของสตรีที่สมรสแล้ว และมีบุตร ได้เพิ่มสูงขึ้น กล่าวคือตั้งแต่ปี ค.ศ. 1946 สตรีที่สมรสแล้วและมีบุตรอายุต่ำกว่า 18 ปีทำงานนอกบ้านเพียงร้อยละ 9 เท่านั้น แต่พอถึงปี ค.ศ. 1964 หรือเพียง 18 ปีต่อมา ร้อยละของสตรีอเมริกันที่สมรสแล้วทำงานนอกบ้าน สูงขึ้นเป็น 35¹

¹United States Department of Labor, 1965 Handbook on Women Workers, (Washington: U.S. Government Printing Office, 1966), p. 36.

สตรีไทยนับว่ามีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีในประเทศต่าง ๆ แล้ว เช่น ในปี พ.ศ. 2513 ในเขตเมืองของประเทศไทย อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี สูงถึงร้อยละ 41.1¹ และจากผลการสำรวจแรงงานในปี พ.ศ. 2517 ในเขตเมืองของประเทศไทย มีผู้ทำงานทั้งหมด 2,008,680 คน ในจำนวนนี้เป็นสตรีเกือบครึ่งหนึ่ง คือ 794,460 คน และผู้ทำงานในกิจการอุตสาหกรรม มีจำนวน 1,936,640 คน เป็นสตรีถึง 773,150 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 39.9 ของแรงงานในกิจการอุตสาหกรรมทั้งหมด²

สตรีที่ทำงานในกิจการต่าง ๆ มีแนวโน้มสูงขึ้นมาก ประกอบกับตลาดแรงงานได้เปิดโอกาสให้สตรีเข้าร่วมแรงงานมากขึ้น เช่น จากผลการสำรวจความต้องการแรงงานในเขตนครหลวง ระหว่าง 1 มกราคม - 31 มีนาคม 2516 กิจการด้านหัตถอุตสาหกรรม ต้องการคนทำงาน 1,362 คน ในจำนวนนี้เป็นสตรีถึง 782 คน เป็นชายเพียง 565 คน เท่านั้น³

จากผลการศึกษาเปรียบเทียบประชากรของไทย ระหว่างเขตเมืองและชนบท โดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า

¹เฟรค อาร์โนลด์ และ สุภาณี บุญประเทือง, สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 : ลักษณะในเชิงเศรษฐกิจ รายงานเชิงวิเคราะห์ฉบับที่ 1 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ม.ป.ป.), หน้า 13.

²สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, รายงานภาคสมบูรณ์การสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร (รอบที่ 1) มกราคม - มีนาคม 2517, หน้า 1.

³กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย, ความต้องการแรงงานรอบที่ 1 เขตนครหลวง มกราคม - มีนาคม 2516, (กรุงเทพมหานคร: กรมแรงงาน, 2516), หน้า 7.

อัตราส่วนของสตรีที่เข้าร่วมอยู่ในแรงงานในเขตเมืองนั้น อยู่ในระดับค่อนข้างสูง คือมีอัตราส่วนมากกว่าครึ่งหนึ่งของสตรีที่อยู่ในวัยทำงาน ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและเขตเมืองอื่น ๆ สตรีวัยทำงานจำนวนไม่น้อยที่ไม่ได้ทำงานเพื่อคางาง ถึงกระนั้นก็ดี บทบาททางเศรษฐกิจของสตรีในประเทศไทยยังมีความสำคัญมากและก้าวหน้ากว่าสตรีในประเทศที่กำลังพัฒนาอื่น ๆ อีกหลายประเทศ¹

จากตัวเลขและข้ออ้างดังกล่าวมาแล้ว จึงเป็นที่น่าสนใจว่า การที่สตรีเข้าทำงานภายหลังการสมรส มีแนวโน้มสูงขึ้นนั้น มีปัจจัยอะไรบางเข้ามากระทบ หรือมีสาเหตุอะไรบางที่ทำให้สตรีออกทำงานมากขึ้น การศึกษาครั้งนี้จึงตั้งวัตถุประสงค์หลักไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาขอเท็จจริงโดยทั่วไป เกี่ยวกับปัจจัยอันอาจมีผลต่อการทำงาน หรือไม่ทำงานของสตรีที่สมรสแล้ว
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว
3. เพื่อศึกษาถึงแบบแผนการทำงานของสตรีที่สมรสแล้ว

ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยอันอาจมีผลต่อการทำงานของสตรีที่สมรสแล้วในประเทศไทย ยังมีใคร่มีผู้ทำการศึกษาไว้โดยตรง ส่วนมากจะศึกษาถึงภาวะเจริญพันธุ์กับการทำงานของสตรี ลักษณะแรงงานสตรี และการสำรวจแรงงานเท่านั้น

¹สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประชากรของไทย: เปรียบเทียบระหว่างเมืองและชนบท เอกสารวิจัยหมายเลข 18 (กรุงเทพมหานคร: หน่วยผลิตเอกสาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 31.

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร พบว่า แอมการทํางานของสตรีไทยที่สมรสแล้วทุกกลุ่มอายุ จะมีแนวโน้มการทํางานนอกบ้านเพื่อคําจางเพิ่มขึ้นตามแครอยละของสตรีที่ทํางานเมื่อเปรียบเทียบกับพวกที่ไม่ทํางานแล้ว ยืนยันว่าคํายูมากกล่าวคือ ในเขตนครหลวง สตรีที่ทํางานเพื่อคําจาง มีเพียงรอยละ 29.1 เมื่อเปรียบเทียบกับรอยละ 63.9 ของสตรีที่ไม่ได้ทํางาน และในเขตเมืองอื่น ๆ สตรีที่ทํางานมีรอยละ 24.6 ในขณะที่สตรีซึ่งมิได้ทํางานมีถึงรอยละ 74.9¹

เมื่อ พ.ศ. 2497 จากการสำรวจในเขตจังหวัดพระนคร พบว่า สตรีที่อายุ 15 ปีขึ้นไป ประกอบอาชีพต่าง ๆ กัน กลุ่มอาชีพที่สำคัญ คือ คําชาย มีรอยละ 26.2 กลุ่มอาชีพบริการ มีรอยละ 24.5 ช่างและกรรมกร รอยละ 21.3 กลุ่มวิชาชีพ รอยละ 9.7 และกลุ่มเสมียนพนักงาน มีรอยละ 9.1² และจากการวิเคราะห์ข้อมูลของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว พบว่า ในเขตกรุงเทพมหานคร สตรีที่ทํางานเชิงเศรษฐกิจมีถึงรอยละ 47.5 ของสตรีที่ตกเป็นตัวอย่าง อาชีพคําชายมีมากที่สุด คือ รอยละ 27.8 ของสตรีที่ทํางานเชิงเศรษฐกิจ

¹ Visid Prachaubmoh and Others, The Rural and Urban Population Of Thailand: Comparative Profiles, Research Report No. 8 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, 1972), p. 27.

² สำนักงานสถิติกลาง สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, การสำรวจสถานะประชากรและการเศรษฐกิจ ธุรกิจ พ.ศ. 2497, หน้า 361.

กลุ่มรองลงมาคือ บริการและสันตนาการ ร้อยละ 25.5 และอันดับสามคือ ขาง และกรรมกร ร้อยละ 17.2 ของสตรีในเขตกรุงเทพมหานครที่ตกเป็นตัวอย่าง ซึ่งทำงานเชิงเศรษฐกิจ¹

จากการค้นคว้าเอกสารวิจัยต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสตรี ที่สมรสแล้วของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งของประเทศไทยด้วย พบว่ามีปัจจัยหลายด้าน ที่เข้ามากระทบและก่อให้เกิดผลต่อการทำงานของสตรี ปัจจัยที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจและประชากร ซึ่งจะนำมาพิจารณาตามลำดับ ดังนี้

ก. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

1. การศึกษาของสตรี เป็นปัจจัยที่นับว่ามีอิทธิพลต่อการทำงานของ สตรีมาก การศึกษาที่ต่างกันทำให้อัตราการเข้าร่วมแรงงาน ลักษณะอาชีพและ สถานภาพการทำงานต่างกันด้วย จากการวิเคราะห์สำมะโนประชากรสหรัฐอเมริกา ในปี 1950 พบว่า 1 ใน 3 ของสตรีที่ทำงานซึ่งอายุเกินกว่า 25 ปี มีการศึกษา ต่ำกว่าชั้นมัธยม ส่วนใหญ่ของสตรีที่ทำงานมิได้จบการศึกษาระดับชั้นมัธยม จำนวนปี ของการศึกษา มีอิทธิพลอย่างมากต่อลักษณะของงาน เกินกว่าร้อยละ 25 ของสตรีที่ ทำงาน มีการศึกษาระดับประถม เกือบ ๆ 1 ใน 10 ของสตรีกลุ่มนี้ ทำงานประเภท บริการ พวกที่มีการศึกษาระดับชั้นมัธยม ส่วนใหญ่จะทำงานประเภทเสมียนและการค้า พวกที่จบการศึกษาระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย ร้อยละ 70 ทำงานประเภทวิชาชีพ²

¹สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ประชากรของไทย: เปรียบเทียบระหว่างเมืองและชนบท. เอกสารวิจัยหมายเลข 18, (กรุงเทพมหานคร: หน่วยงานผลิตเอกสาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 29.

²National Manpower Council, Womenpower, (New York: Columbia University Press, 1975), p. 76.

และจากการสำรวจในสหรัฐอเมริกาเช่นกัน ในปี 1964 พบว่า สตรีที่เป็นมารดาซึ่ง
มีการศึกษาสูง แมบุตรอายุยังน้อยอยู่ก็ตาม มีแนวโน้มว่าจะออกทำงานนอกบ้านมากกว่า
สตรีที่มีการศึกษาน้อย ในทุกระดับการศึกษาของสตรี ประมาณ 1 ใน 5 ของสตรีเป็น
ผู้ทำงานเชิงเศรษฐกิจ สัดส่วนนี้จะลดลงเหลือ 1 ใน 6 สำหรับกลุ่มสตรีที่ไม่มีการ
ศึกษา ส่วนสตรีที่มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยนั้น มีถึง 1 ใน 3 เป็นผู้ทำงานเชิง
เศรษฐกิจ¹

ในประเทศไทย จากการศึกษาของ ระพีพรรณ หนูนานิช โดยใช้ข้อมูล
โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและ
ประชากร ได้พบว่าสตรีในเขตเมืองที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 7 ขึ้นไป ประกอบ
อาชีพประเภทวิชาชีพร้อยละ 39.4 สำหรับสตรีที่ประกอบอาชีพค้าขายและบริการนั้น
พบว่า ร้อยละ 40.4 เป็นสตรีที่ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 35.5 มีการศึกษาระดับ
ประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 ร้อยละ 32.7 มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 - 6
และเพียงร้อยละ 13.9 เป็นสตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 7 ขึ้นไป² และ
จากการศึกษาของ นิพนธ์ เทพวัลย์ พบว่า "สตรีที่ประกอบอาชีพส่วนตัวหรือช่วย
ธุรกิจของครัวเรือนนั้น ส่วนใหญ่มีการศึกษาไม่เกินชั้นมัธยมศึกษา และเตรียมอุดม
ศึกษาหรือเทียบเท่า ส่วนสตรีที่ทำงานและมีการศึกษาระดับวิทยาลัยขึ้นไปนั้น ทั้งหมด

¹United States Department of Labor, 1965 Handbook on Women Workers, (Washington: U.S. Government Printing Office, 1966), p. 47.

²ระพีพรรณ หนูนานิช, "การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการทำงานของสตรีไทยในเขตเมืองและชนบท," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 46.

เป็นสตรีที่มีสถานภาพการทำงานเป็นนายจ้างและลูกจ้าง"¹

2. การศึกษาของสามี เมื่อนำเอาระดับการศึกษาของสามีมาเปรียบเทียบกับระดับความสูงต่ำของการศึกษาของสตรี ก็พบว่า ระดับการศึกษาของสามี มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการเข้าร่วมแรงงานของสตรีด้วย กล่าวคือ ถ้าภรรยาที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่าสามี สตรีเหล่านั้นจะมีความพึงพอใจต่อรายได้ของสามี และจะออกไปทำงานนอกบ้านน้อย แต่หาสตรีที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าสามี ก็มักจะมีความรู้สึกว่ารายได้ของสามีไม่เพียงพอ และมักออกไปทำงานนอกบ้านมาก²

จากการศึกษาในประเทศไทย นิพนธ์ เทพวัลย์ ใ้พบว่า สตรีไทยมีแนวโน้มว่าจะสมรสกับชายที่มีระดับการศึกษาสูงกว่า หรือเท่ากัน เป็นคนว่า ร้อยละ 83.3 ของสตรีในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีการศึกษาระดับวิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย สมรสกับชายที่มีการศึกษาระดับเดียวกัน เมื่อนำเอาสถานภาพการทำงานของสตรีมาพิจารณาด้วย พบว่าในเขตกรุงเทพมหานคร บรรดาสตรีที่มีการศึกษาระดับมัธยมหรือสูงกว่า และมีสถานภาพการทำงานเป็นลูกจ้าง ร้อยละ 61 มีสามีซึ่งมีการศึกษาระดับมัธยมหรือสูงกว่า นอกจากนี้ ยังพบว่าระดับการศึกษาของสามีจะต่ำสุด เมื่อภรรยาประกอบอาชีพที่มีสถานภาพการทำงาน เป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว และช่วยทำธุรกิจ ในครัวเรือนโดยไม่รับค่าจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานประเภทค้าขายและบริการ³

¹นิพนธ์ เทพวัลย์, "การศึกษาถึงการทำงานของสตรีในเขตเมืองกับภาวะเจริญพันธุ์," วารสารสังคมศาสตร์ 11 (กรกฎาคม 2517): 9.

²Robert O. Blood Jr. and Donald M. Wolfe, Husbands and Wives, (New York: The Free Press, 1960), p. 99.

³Nibhon Debalaya, "A Study of Female Labor Force Participation and Fertility in Thailand" (Ph.D. dissertation, University of Pennsylvania, 1975), p. 122.

3. ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว การที่จะวัดระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว จากรายได้ของแต่ละครัวเรือนโดยตรงเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก และมักจะได้รับคำตอบที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง ยิ่งบุคคลที่ไม่เข้าใจถึงจุดประสงค์ของการวิจัย จะพยายามหลีกเลี่ยงการตอบคำถามในเรื่องนี้ จำเป็นต้องวัดระดับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวโดยวิธีทางอ้อม วิธีหนึ่งก็คือ การสร้างดัชนีที่ใช้วัดฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว โดยใช้ระดับการศึกษา สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ทีวี อักษรกุล ได้สร้างดัชนีที่ใช้วัดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากร ในเขตเมืองของประเทศไทย โดยพบว่า

ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำหรือปานกลาง ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพพนักงานขาย ช่างฝีมือ พนักงานขนส่ง และชาวนา ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างดี จะมีอาชีพส่วนใหญ่ คือ พนักงานขาย, ช่างฝีมือและบริการ ส่วนผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูง ส่วนใหญ่จะมีอาชีพเป็นนักวิชาการ บริหาร ข้าราชการและทหาร¹

แสดงว่า อาชีพสามารถบ่งชี้ให้ทราบถึง ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้ ผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงขึ้น อาชีพก็จะดีตาม

ในสหรัฐอเมริกา จากการศึกษา พบว่า สตรีที่สามีมีรายได้ต่ำสุด ร้อยละ 1,000 เหรียญ งานของสตรีจะสูงที่สุด กล่าวคือ เมื่อรายได้ของสามีต่ำกว่าเดือนละ 1,000 เหรียญ สตรีทำงานร้อยละ 36 เมื่อรายได้ของสามีเดือนละ 1,000 - 2,000 เหรียญ ร้อยละการทำงานของสตรีเท่ากับ 31 และถารายได้ของสามีสูงกว่าเดือนละ 10,000 เหรียญ ร้อยละของสตรีที่ทำงานจะลดลงเหลือ 25²

¹กรรณิการ์ อักษรกุล, "ดัชนีที่ใช้วัดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรในเขตเมืองของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 94.

²United States Department of Labor, 1965 Handbook on Women Workers, (Washington: U.S. Government Printing Office, 1966), p. 28.

ในประเทศไทย ระพีพรรณ หนุพานิช พบว่า สตรีในเขตเมืองมีอัตราการเข้าร่วมแรงงาน ร้อยละ 27.0 ของสตรีที่ตกเป็นตัวอย่างทั้งหมดโดยผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงกว่าผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางและยากจน คือ ร้อยละ 30.8, 26.4 และ 23.2 ตามลำดับ¹ สตรีที่ครอบครัวมีฐานะทางเศรษฐกิจดี มักจะประกอบอาชีพประเภทวิชาชีพ รองลงมาคือ ค้าขายและบริการ²

4. อาชีพของสามี นับว่าเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้ กรรณิการ์ อักษรกุล พบว่าความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมกับอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน³ จากการศึกษาในประเทศอังกฤษ พบว่า จากทุกกลุ่มของสตรีที่สมรสแล้ว และสามีประกอบอาชีพประเภทวิชาชีพ บริหาร จัดการและเสมียนพนักงาน เป็นกลุ่มสตรีที่มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำที่สุด⁴

¹ระพีพรรณ หนุพานิช, "การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการทำงานของสตรีไทยในเขตเมืองและชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 37.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

³กรรณิการ์ อักษรกุล, "คัมภีร์ที่ใช้วัดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรในเขตเมืองของประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 94.

⁴R.K. Kensall and Sheila Mitchell, "Married Women and Employment in England and Wales," Population Studies 13 (July 1959): 24.

และจากการศึกษาในสหรัฐอเมริกา พบว่า 1 ใน 4 ของบุตรทำงานในสายงานที่คล้าย ๆ กัน เช่น บุตรที่ทำงานประเภทเสมียนพนักงานมีสูงสุด คือ ร้อยละ 44.1 รองลงไปคือ กลุ่มวิชาชีพ ร้อยละ 42.3 และต่ำที่สุด คือ กลุ่มที่มีอาชีพเป็นผู้จัดการ และที่เกี่ยวข้องกับการค้า¹

ในประเทศไทย ระพีพรรณ หนุพานิช พบว่า ในเขตเมือง สตรีที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจนั้น สตรีมักจะประกอบอาชีพกลุ่มเดียวกับสามี กล่าวคือ สามีที่ประกอบอาชีพคานการเกษตร ภรรยาจะประกอบอาชีพคานการเกษตรด้วยถึงร้อยละ 54.1 ส่วนในกลุ่มค้าขายและบริการ มีถึงร้อยละ 48.6 และในกลุ่มวิชาชีพ มีถึงร้อยละ 29.6²

ข. ปัจจัยคานประชากร

ปัจจัยคานประชากร ได้แก่ อายุของสตรี อายุของบุตรคนเล็ก และจำนวนบุตร เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการทำงานของสตรีมากเช่นกัน ทั้งนี้เพราะ สตรีที่มีบุตรอายุน้อย ๆ จะต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรด้วย ทำให้เกิดบทบาทขัดกัน ภาวะบทบาทของการเป็นมารดาสอดคล้องกันกับการทำงานแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานกับการมีบุตรจะน้อยมาก³

¹United States Department of Labor, 1965 Handbook on Women Workers, (Washington: U.S. Government Printing Office, 1966), p. 27.

²ระพีพรรณ หนุพานิช, "การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการทำงานของสตรีไทยในเขตเมืองและชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 52.

³J. Myone Stycos and Robert H. Weller, "Female Working Roles and Fertility," Demography 4 (1969): 210-217.

1. อายุของสตรี ความแตกต่างในเรื่องอายุของสตรี มีผลต่อการเข้า
 ๒
 ๓
 ๔
 ๕
 ๖
 ๗
 ๘
 ๙
 ๑๐
 ๑๑
 ๑๒
 ๑๓
 ๑๔
 ๑๕
 ๑๖
 ๑๗
 ๑๘
 ๑๙
 ๒๐
 ๒๑
 ๒๒
 ๒๓
 ๒๔
 ๒๕
 ๒๖
 ๒๗
 ๒๘
 ๒๙
 ๓๐
 ๓๑
 ๓๒
 ๓๓
 ๓๔
 ๓๕
 ๓๖
 ๓๗
 ๓๘
 ๓๙
 ๔๐
 ๔๑
 ๔๒
 ๔๓
 ๔๔
 ๔๕
 ๔๖
 ๔๗
 ๔๘
 ๔๙
 ๕๐
 ๕๑
 ๕๒
 ๕๓
 ๕๔
 ๕๕
 ๕๖
 ๕๗
 ๕๘
 ๕๙
 ๖๐
 ๖๑
 ๖๒
 ๖๓
 ๖๔
 ๖๕
 ๖๖
 ๖๗
 ๖๘
 ๖๙
 ๗๐
 ๗๑
 ๗๒
 ๗๓
 ๗๔
 ๗๕
 ๗๖
 ๗๗
 ๗๘
 ๗๙
 ๘๐
 ๘๑
 ๘๒
 ๘๓
 ๘๔
 ๘๕
 ๘๖
 ๘๗
 ๘๘
 ๘๙
 ๙๐
 ๙๑
 ๙๒
 ๙๓
 ๙๔
 ๙๕
 ๙๖
 ๙๗
 ๙๘
 ๙๙
 ๑๐๐

¹R.K. Kensall and Sheila Mitchell, "Married Women and Employment in England and Wales," Population Studies 13 (July 1959): 22.

²James A. Sweet, "Family Composition and the Labor Force Activity of American Wives," Demography 7 (May 1970): 201.

ในประเทศไทย จากผลการสำรวจแรงงาน ในเขตเทศบาลทั่วราชอาณาจักร ระหว่างเดือน สิงหาคม - ตุลาคม 2511 พบว่า สตรีที่สมรสแล้วและยังอยู่กับสามี กลุ่มอายุที่มีอัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงสุด คือ 40 - 49 ปี¹ เมื่อพิจารณาถึงอายุ ของสตรีกับลักษณะอาชีพ พบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพคานคานชายและบริการ ร้อยละของ สตรีที่ทำงานคานคานนี้จะสูงขึ้นตามอายุ เช่น สตรีกลุ่มอายุ 15 - 24 ปี ประกอบอาชีพ คานคานชายและบริการ ร้อยละ 15 ของสตรีที่ประกอบอาชีพนี้ ในขณะที่สตรีกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไป ประกอบอาชีพประเภทนี้ถึงร้อยละ 36.8 ของสตรีที่ประกอบอาชีพคาน คานชายและบริการทั้งหมด²

จากการวิเคราะห์สำมะโนประชากรของไทย ปี พ.ศ. 2503 พบว่า สตรี ในเขตจังหวัดพระนคร มีร้อยละของการทำงานสูงสุดในช่วงอายุ 35 - 39 ปี คือ ร้อยละ 48.3 ของสตรีที่ทำงานทุกกลุ่มอายุ และในเขตเมืองอื่น ๆ ร้อยละการทำงาน ของสตรีสูงสุดในช่วงอายุ 44 - 49 ปี คือร้อยละ 64.2 ของสตรีที่ทำงาน³ และ จากการวิเคราะห์ขนาดตัวอย่างร้อยละ 2 ของสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513

¹สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, รายงานภาคสมบูรณาการ สำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร, สิงหาคม - ตุลาคม 2511, หน้า 29.

²ระพีพรรณ หนุพานิช, "การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการทำงานของ สตรีไทยในเขตเมืองและชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 68.

³Sidney Goldstein, Alice Goldstein and Penporn Tirasawat, The Influence of Labor force Participation and Education on Fertility in Thailand, Research Report No. 9 (Bangkok: Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, 1972), p. 8.

ก็พบว่า ในเขตเมือง อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีสูงขึ้นจากร้อยละ 38.7 ในช่วงอายุ 15 - 29 ปี จนถึงช่วงอายุ 40 - 44 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานสูงขึ้นจากร้อยละ 54.6 จากนั้นอัตราการเข้าร่วมแรงงานจะลดลง¹

2. จำนวนบุตร นับว่ามีความสำคัญมากเช่นกัน ในหลายประเทศการมีบุตรมักจะเป็นอุปสรรคในการทำงานของสตรี เช่น ในสหรัฐอเมริกา พบว่า สตรีที่สมรสแล้วและยังไม่มีบุตร เข้าร่วมแรงงานถึงร้อยละ 60 แต่ถ้ามีบุตรอายุต่ำกว่า 6 ปี ร้อยละของการทำงานของสตรี จะลดลงเหลือเท่ากับ ร้อยละ 13 เท่านั้น²

James A. Sweet พบว่า สตรีอเมริกันที่ออกทำงานนอกบ้านนั้น ร้อยละ 43 เป็นผู้ที่ไม่มีบุตร ร้อยละ 33 มีบุตร 1 คน ร้อยละ 20 มีบุตร 3 คน นอกจากนี้เขายังพบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะลดลง เมื่อจำนวนบุตรที่อายุต่ำกว่า 18 ปี เพิ่มขึ้น สรุปได้ว่าจำนวนบุตรมีอัตราส่วนในทางกลับกันกับอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี³ และในประเทศสวีเดน เมื่อปี 1960 Murry Gendell พบว่า สตรีที่สมรสแล้วและยังคงอยู่กับสามี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีก็ลดต่ำลง เมื่อจำนวนบุตรที่ยังคงอาศัยอยู่กับมารดาเพิ่มสูงขึ้น

¹เฟรค อาร์โนลด์ และ สุปาณี บุญประเทือง, สภาวะประชากรและเศรษฐกิจ พ.ศ. 2513 ลักษณะในเชิงเศรษฐกิจ รายงานเชิงวิเคราะห์ ฉบับที่ 1 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี้, ม.ป.ป.), หน้า 4.

²National Manpower Council, Womenpower, (New York: Columbia University Press, 1975), p. 68.

³James A. Sweet, "Family Composition and the Labor Force of American Wives," Demography 7 (May 1970): 197.

กล่าวคือ เมื่อมีบุตร 1 คน อัตราการทำงานเท่ากับ 25.7 แต่เมื่อจำนวนบุตรเพิ่มขึ้นเป็น 3 คน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะลดลงเหลือ 12.9 เท่านั้น¹

ในประเทศไทย Sidney Goldstein พบว่า ในเขตพระนคร-ธนบุรี สตรีซึ่งประกอบอาชีพคานค้ายาย มีจำนวนบุตรสูงที่สุด รองลงไปคือกลุ่มอาชีพบริการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ สตรีทั้งสองกลุ่มอาชีพดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่มีสถานภาพการทำงาน เป็นผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว หรือ ผู้ที่ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นงานระดับครอบครัว² นอกจากนี้ ระพีพรรณ หุ่นพานิช ยังพบว่า ในเขตเมืองของประเทศไทยสตรีจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และปานกลาง จำนวนบุตรมีชีวิตที่เพิ่มขึ้นในขณะที่รอยละของสตรีที่ทำงานคานคานลดลง ส่วนอาชีพคานค้ายายและบริการนั้น พบว่า การที่จำนวนบุตรที่มีชีวิตที่เพิ่มขึ้นนั้น มิได้มีผลต่อการประกอบอาชีพคานคานนี้เลย³

¹Murry Gendell, "The Influence of Family-building Activity on Women's Rate of Economic Activity," World Population Conference 1965, Vol. 4, p. 286.

²Sidney Goldstein, "The Influence of Labor Force Participation and Education on Fertility in Thailand," Population Studies 26 (November 1972): 429.

³ระพีพรรณ หุ่นพานิช, "การศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการทำงานของสตรีไทยในเขตเมืองและชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 43.

3. อายุของบุตรคนเล็ก กับว่ามีความสำคัญต่อการทำงานของสตรีมากเช่นกัน เพราะอายุบุตรยังมีอายุน้อยมาก สตรีย่อมมีภาระในการเลี้ยงดูมาก อันจะเป็นอุปสรรคในการทำงาน เช่น จากการศึกษาของ R.K. Kensall และ Sheila Mitchell ในประเทศอังกฤษ พบว่า สตรีจะออกทำงานนอกบ้านมากขึ้น เมื่อบุตรคนเล็กมีอายุสูงขึ้นเป็นต้นว่า สตรีที่มีบุตรอายุ 1 ปี จะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานเท่ากับ ร้อยละ 4 แต่เมื่อบุตรมีอายุได้ 4 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะเพิ่มเป็นร้อยละ 15¹

จากการสำรวจในสหรัฐอเมริกา เมื่อปี 1964 ก็พบผลเช่นเดียวกันกับในประเทศอังกฤษ กล่าวคือ อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้วและยังคงอยู่กินกับสามี จะเปลี่ยนจากร้อยละ 23 ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอยู่ในวัยก่อนเข้าโรงเรียนไปจนถึงร้อยละ 43 ในกลุ่มสตรีที่มีบุตรคนเล็กอยู่ในวัยเข้าโรงเรียนแล้ว² และในสหรัฐอเมริกาเช่นกัน James A. Sweet ก็ยังพบอีกว่า สัดส่วนในการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว จะเพิ่มสูงขึ้นเมื่ออายุของบุตรคนเล็กเพิ่มขึ้น กล่าวคือ 0 - 12 ปี อัตราการทำงานจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งบุตรคนเล็กอายุ 12 - 13 ปี และคงที่อยู่จนกระทั่งบุตรอายุได้ 18 ปี อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจึงลดลง³

004842

¹R.K. Kensall and Sheila Mitchell, "Married Women and Employment in England and Wales," Population Studies 13 (July 1959): 24.

²United States Department of Labor, 1965 Handbook on Women Workers (Washington: U.S. Government Printing Office, 1966), p. 29.

³James A. Sweet, "Family Composition and the Labor Force Activity of American Wives," Demography 7 (May 1970): 196-197.

ในประเทศอุตสาหกรรมหลายประเทศ พบว่า โอกาสในการทำงานเชิงเศรษฐกิจของสตรี จะแปรผันไปตามสภาพความรับผิดชอบในบทบาทของการเป็นมารดา ควบคู่กัน อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว ในประเทศอุตสาหกรรมบางประเทศจะสูงในระยะแรก ๆ ของชีวิตสมรสในขณะที่ยังไม่มีบุตร อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีจะลดลงอย่างมาก เมื่อเริ่มมีบุตรและจะสูงขึ้นอีกครั้ง เมื่ออายุของบุตรถึงวัยเข้าโรงเรียนแล้ว ทั้งนี้เพราะในประเทศอุตสาหกรรมนั้น สตรีจะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เมื่อมีบุตรก็ต้องออกจากการทำงานเพื่อมาเลี้ยงดูบุตร เพราะการจ้างบุคคลอื่นมาเลี้ยงดูบุตรนั้น ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างคนเลี้ยงดูบุตรสูงมาก เนื่องจากค่าจ้างแรงงานในประเทศอุตสาหกรรมสูง และเมื่อบุตรโตแล้ว สตรีเหล่านั้นจึงจะกลับเข้าทำงานอีกครั้งหนึ่ง¹

สำหรับในประเทศไทย จากการวิเคราะห์สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 พบว่า อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีบุตรอายุต่ำกว่า 1 ปี เท่ากับ 78.0 ซึ่งสูงเกือบเท่ากับอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่มีบุตรอายุสูงกว่า 1 ปี ทั้งประเทศ ควบคู่กัน ในบางท้องที่สตรีทำงานในบ้านหรือใกล้บ้าน จึงสามารถดูแลบุตรในขณะที่ทำงานได้ ควบคู่กัน หรือบางทีก็มีบุตรที่โตพอที่จะเลี้ยงตนเองได้ หรือดูคิหมูใหญ่ที่อยู่ภายในครัวเรือนช่วยดูแลเด็กได้ แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะในเขตเมืองซึ่งมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีต่ำกว่าอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีในเขตชนบท สตรีที่มีบุตรอายุน้อย ๆ จะมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำมาก เมื่อบุตรอายุสูงขึ้น อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีก็จะสูงขึ้น กล่าวคือ อัตราการ

¹United Nations, Method of Analysing Census Data on Economic Activity of the Population, (Population Studies, No. 43), p. 52.

เขารวมแรงงานจะเพิ่มอย่างสม่ำเสมอจาก ร้อยละ 32.5 สำหรับสตรีที่มีบุตรอายุต่ำกว่า 1 ปี เป็นร้อยละ 46.2 สำหรับสตรีที่มีบุตรคนเล็กอายุ 9 ปี¹

แนวความคิดสำคัญในวิทยานิพนธ์

เนื่องจากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการทำงานของสตรีที่สมรสแล้วยังมีผู้ทำการศึกษาไว้น้อยมาก และไม่ตรงปัญหาที่ศึกษามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย ฉะนั้นวิทยานิพนธ์นี้จึงมุ่งที่จะศึกษา เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงถึงปัจจัยต่าง ๆ อันอาจมีผลต่อการทำงาน หรือไม่ทำงานของสตรีที่สมรสแล้ว รวมทั้งลักษณะการทำงานของสตรีด้วย โดยตั้งแนวความคิดสำคัญ สำหรับเป็นแนวทางในการศึกษาไว้ดังนี้

1. อัตราการเขารวมแรงงานของสตรีซึ่งสามีประกอบอาชีพค้าวิชาชีพ น่าจะต่ำกว่าอัตราการเขารวมแรงงานของสตรีซึ่งสามีประกอบอาชีพประเภทอื่น ๆ
2. ระดับการศึกษาของสตรี น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่ออัตราการเขารวมแรงงาน และลักษณะงานที่สตรีทำ
3. จำนวนบุตรที่มีชีวิตที่ยังอยู่กับมารดา และอายุของบุตรคนเล็ก น่าจะมีผลอันสำคัญยิ่งต่ออัตราการเขารวมแรงงาน และลักษณะงานของสตรีที่สมรสแล้ว

¹เฟรค อาร์โนลด์ และ สุปาณี บุญประเทือง, สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 ลักษณะในเชิงเศรษฐกิจ รายงานเชิงวิเคราะห์ ฉบับที่ 1 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี้, ม.ป.ป.), หน้า 13.

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษารุ่นนี้ มุ่งศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ อันอาจมีผลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงาน อาชีพและลักษณะของงานของสตรีที่สมรสแล้ว ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยจะแยกศึกษาอย่างละเอียดถึง

- ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่ออัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรีที่สมรสแล้ว
- ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้สตรีที่สมรสแล้วมีลักษณะอาชีพแตกต่างกัน

ตัวแปรที่จะใช้ศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ อาชีพของสามี การศึกษาของสตรี การศึกษาของสามี ดินที่เกิด ระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐาน และสถานภาพการทำงาน

2. ปัจจัยทางด้านประชากร ได้แก่ อายุของสตรี อายุของบุตรคนเล็ก จำนวนบุตรเกิดรอด จำนวนบุตรที่ยังมีชีวิต และจำนวนบุตรที่อายุต่ำกว่า 10 ปี ซึ่งยังอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกับสตรี

ตัวแปรตาม ได้แก่

1. อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี
2. อาชีพของสตรีที่ทำงาน
3. แบบแผนการทำงานของสตรี

เพื่อให้เป็นการสะดวกและง่ายแก่การวิเคราะห์ รวมทั้งความเข้าใจที่ตรงกันในเรื่องนี้ในบทต่อ ๆ ไป จึงขอสรุปค่าจำกัดความต่าง ๆ ที่อ้างถึงและใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ไว้ดังนี้

การทำงานของสตรี หมายถึง การที่สตรีเข้าร่วมทำงานในเชิงเศรษฐกิจ
ในสามะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513 ได้ให้คำ
อธิบายไว้ดังนี้ ผู้มีงานทำ หมายถึง บุคคลที่มีอายุ
11 ปีขึ้นไป ซึ่งในระหว่าง 7 วันก่อนวันสามะโน
(วันที่ 25-31 มีนาคม 2513):

1. ได้ทำงานโดยได้รับค่าจ้าง เงินเดือน ผลกำไร
ส่วนแบ่ง หรือค่าตอบแทนที่มีลักษณะอย่างอื่น หรือ

2. ไม่ได้ทำงานใด ๆ แต่ยังคงมีตำแหน่งหน้าที่
การงาน หรือธุรกิจของตนเอง ใ้หยุดงานชั่วคราว
เนื่องจากเจ็บป่วย หยุดพักผ่อน หรือหยุดพักงานด้วย
เหตุผลอื่น ทั้งนี้ไม่ว่าจะได้หรือจะไม่ได้รับเงินค่าจ้างใน
ระหว่างที่หยุดงานหรือไม่

3. ได้ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ในวิสาหกิจ
หรือในไร่นาเกษตรของหัวหน้าครัวเรือน หรือสมาชิก
ในครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กันทางญาติ ทางการสมรส
หรือการอุปถัมภ์เลี้ยงดูในฐานะบุตรธิดา

อัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี หมายถึง ร้อยละของประชากรสตรีซึ่ง
สมรสแล้วที่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ¹ ต่อสตรีทั้งหมดใน
กลุ่มอายุนั้น ๆ

¹การทำงานเชิงเศรษฐกิจ ในบางประเทศไม่นับรวมผู้ทำธุรกิจของครัวเรือน
โดยไม่ได้รับค่าจ้าง ไว้ในกำลังแรงงาน แต่ในสามะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513
ได้นับรวมผู้ทำธุรกิจของครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง เป็นผู้ทำงานเชิงเศรษฐกิจ
ฉะนั้นอัตราการเข้าร่วมแรงงานของสตรี ในสามะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513
ของประเทศไทย จะสูงกว่าของประเทศต่าง ๆ ที่ไม่ไ้รวมผู้ทำธุรกิจของครัวเรือน
โดยไม่ได้รับค่าจ้าง ไว้ในกำลังแรงงาน

สถานภาพการทำงาน	หมายถึง สถานภาพของบุคคลที่ทำงานอยู่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ นายจ้าง ลูกจ้าง ผู้ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง และผู้ช่วยทำธุรกิจของครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง
นายจ้าง	ใดแก่ ผู้ประกอบธุรกิจ หรือกิจการของตนเองโดยลำพังผู้เดียว และจ้างบุคคลอื่นมาช่วยทำงานในธุรกิจนั้น ในฐานะลูกจ้างตั้งแต่ 1 คนขึ้นไป
ลูกจ้าง	ใดแก่ผู้ทำงานให้รัฐบาล หรือเอกชน โดยได้รับค่าจ้างตอบแทนเป็นค่า เงิน หรือสิ่งของ เป็นรายเดือน รายวัน รายชิ้น หรือเป็นค่าบริการ
ผู้ทำธุรกิจส่วนตัว	ใดแก่ ผู้ที่ประกอบกิจการ หรือธุรกิจของตนเองโดยลำพังผู้เดียว และไม่มีกิจการจ้างบุคคลอื่นมาทำงานในกิจการหรือธุรกิจนั้น
ผู้ช่วยทำธุรกิจของครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง	หมายถึง ผู้ที่ทำงานในธุรกิจของสมาชิกในครอบครัวที่ตนอาศัยอยู่ โดยไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทน
บุตรเกิดรอด	หมายถึง บุตรที่มีชีวิตเมื่อคลอดออกมา แม้จะมีชีวิตอยู่เพียงขณะหนึ่งก็ตาม ทั้งนี้ไมรวมถึง ทารกที่ตายก่อนคลอด บุตรเลี้ยง และบุตรบุญธรรม
บุตรที่ยังมีชีวิต	หมายถึงจำนวนบุตรเกิดรอด ที่ยังมีชีวิตอยู่ในวันสำมะโน
อายุของบุตรคนเล็ก	หมายถึง อายุของบุตรที่ยังอาศัยอยู่ในครัวเรือนของสตรี ซึ่งมีอายุน้อยที่สุด

บุตรที่อายุต่ำกว่า 10 ปี หมายถึง จำนวนบุตรอายุ 0 - 9 ปี ที่ยังมีชีวิต
 และอาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกับมารดา
 ดินที่เกิด หมายถึง ภาค เมือง หรือ ประเทศที่มีสตรีเกิด
 ซึ่งแบ่งออกเป็น ภาคเหนือ ภาคกลาง (ไม่รวม
 กรุงเทพมหานคร) ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียง
 เหนือ กรุงเทพมหานคร และประเทศจีน
 กรุงเทพมหานคร หมายถึง จังหวัดพระนครและธนบุรี ในปี พ.ศ.
 2513 ขณะที่ทำสำมะโนประชากรและเคหะ
 ระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง ระยะเวลาตั้งแต่เริ่มย้ายถิ่นเข้า
 มาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครของสตรี จนถึงขณะ
 สำมะโน